

mino et propter ipsum Dominum, ideoque in conscientia. Et Paulus ait : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi a Deo. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*¹ : quibus verbis omnes contra legitimos principes tumultus et seditiones rigore prohibentur; se submissio, et obedientia ipsis præstanda præcipitur. Onus autem obediendi in subditis supponit in principibus jus imperandi, ideo et leges condendi, quibus suum ipsi imperium exercent.

2. *Ex traditione* : omnes enim Ecclesiæ Patres atque Doctores constantissime docuerunt Principum sæcularium legibus omnino esse obtemperandum; atqui fallax esset, imo ridicula doctrina hæc, si Principes non haberent veram potestatem ferendi leges.

3. *Ex ratione* : Principes sæculares tenent a Deo potestatem regendi subditos juxta illud : *Per me Reges regnant, per me Principes imperant*²; atqui nec Reges regnare, nec Principes imperare dici possent, si non possent ferre leges. Ceterum advertendum hanc potestatem civilem, quam singuli Principes tenent, non esse a Deo immediate, sed mediante societatis civilis consensu; jus enim divinum generatim nulli homini particulari tribuit hanc potestatem, ergo tribuit multitudini; multitudo autem illam transfert in unum vel plures, cum non possit per se ipsam exercere. At semel translata, accedit Dei auctoritas, et jus naturale ac divinum, quod statim obligat ad parendum electo vel electis eorumque legitimis successoribus (secus dici non posset quod reges per Deum regnant, bene vero per populum) : quare non licet contra ipsos insurgere. Hinc et contra Deum faciunt, et lugubriter ac cum ingenti publicæ tranquillitatis dispendio errant, uti notat Stapf, qui omnem potestatem ex populo derivantes, principem non nisi tamquam summum ejusdem officialem et mandatarium, ad nutum amovibilem sistunt³. — Ex dictis

¹ Rom. XIII.

² Prov. VIII. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 104.

³ V. *Civiltà cattolica*, vol. IV, serie IV: dilemma proposto in un pranzo patriottico. — Zellingner, *Instit. juris naturalis*, § 204. — Bianchi, *Della*

etiam patet differentia inter potestatem laicam et ecclesiasticam¹; nam prima potest habere diversas species, cum hæc ultimo sit de humana electione ac determinatione; non autem secunda, quod esset contra institutionem Christi, qui gubernium Ecclesiæ suæ voluit perdurare immutatum usque ad consummationem sæculi eo tantum modo, qui ab ipso primitus præstabilitus est, nempe in solis et omnibus D. Petri successoribus (Q).

Merito autem diximus principes sæculares non posse ferre leges, nisi circa res mere temporales ac civiles; quia sicuti Ecclesia ut talis, leges civiles condere non potest, ita nec Princeps sæcularis leges Ecclesiasticas; quia nemo potest exercere jurisdictionem, nisi circa res suo regimini subjectas. Neque Principibus, sed Apostolis eorumque Successoribus commissum fuit depositum fidei nostræ, iisque solis dixit Christus : *Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit*, ut ait Gregorius XVI Encyclica *Commissum* anno 1835².

203. *Sed (quæres) quinam sunt Principes, quibus hæc legum ferendarum potestas inhæret?* — Sunt qui suprema gaudent auctoritate, uti Imperator pro suo imperio, Rex pro suo regno, Respublica pro suis subditis, et civitates quæ ab aliena jurisdictione dicuntur exemptæ, pro suo territorio. Ratio generalis est, quod præpositi communitatis perfectæ, quæ nempe sibi sufficit, ex natura proprii officii legislativam potestatem habere debent, utpote necessariam ad recte ac convenienter communitatem ipsam regendam. In guberniis autem *Repræsentativis* potestas legislativa ad solum regem

poderà della Chiesa, t. I, l. I. — Stapf, § 469. — Taparelli, *Saggio, ecc.*, § 505, etc.

¹ V. Gregorius XVI, *Il trionfo della S. Sede e della Chiesa contro gli assalti dei novatori combattuti e respinti colle stesse loro armi*; discorso proemiale.

² Qua in re juvat præ oculis semper habere, quod Osius Cordubensis Episcopus Apostolica libertate ad Constantium Imperatorem scribebat : *Ne te rebus misceas Ecclesiasticis, neque nobis his de rebus præcepta mandes, sed a nobis potius hæc ediscas: tibi Deus imperium tradidit, nobis Ecclesiastica concedidit: metue, ne si ad te Ecclesiastica pertrahas, magni criminis reus fias.* — V. Pallavicini, *Storia del Concilio di Trento*, c. XIX, § 14. — Torricelli, *Dissertazioni, ecc.*, vol. II, diss. II, n. 28.

non pertinet, sed etiam ad legatos tum ab ipso rege tum a populo electos.

204. *Quid (addes) de tyrannis et usurpatoribus?* — Qui justo titulo possidet regnum, sed illud male administrat, plures injustitias et immanitates committendo tyrannus *administratione* seu *regimine* dicitur (a græco verbo *tyro* quod cruciare et vexare significat). Ipsi ejusque legibus profecto obtemperandum est clamante D. Petro: *Subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis*¹. Et Augustinus, ut unum ex Patribus citemus, habet: *Etiam nocentium potestas non est nisi a Deo; in libro Job scriptum est, qui regnare facit hypocritam hominem propter perversitatem populi. Et de populo Israel dicit Deus: Dedi eis regem in ira mea. Injustum enim non est, ut improbis accipientibus nocendi potestatem, et bonorum patientia probetur, et malorum iniquitas puniatur. Nam per potestatem diabolo datam et Job probatus est, ut justus appareret; et Petrus tentatus est, ut non de se præsumeret; et Paulus colaphyzatus, ne se extolleret; et Judas damnatus, ut se suspenderet*². Id tamen intelligitur si præcipiantur quæ licite præstari queunt; alioquin martyres imitari tenemur, qui mortem potius passi sunt quam tyrannorum iniqua præcipientium voluntati parere.

Quod usurpatorem vero seu alterius regni invasorem spectat, qui scilicet per vim occupat aliquem Statum iniquiter expoliando de eo legitimum dominum (qui tyrannus *titulo* dici solet) in ipso invasionis actu non est illi obtemperandum, cum ex una parte sit fur et latro, ex altera parte nulla sit ratio boni publici ut ei debeamus subito cedere et obedire; et ideo cum facultas adest, possumus tale dominium repellere. Si vero injuste jam occupato alieno Statu, deinde illum pacifice teneat, tunc tenemur ejus legibus bonum publicum et honestum promoventibus obtemperare ad vitanda gravissima mala, quæ aliter orientur; non enim diu societas sine legibus, et sine supremo ordinante stare potest. Neque ideo aliquid detrahatur legitimo principi: *Quia rex ejectus rempublicam administrare nequit, ideo subditi qui se invasori subjecerunt ubi is in quieta fuerit possessione, eidem tenentur obedire, non quidem ex invasoris jure quod nullum est, sed ob universale bonum; ex quo ille etiam qui jus imperandi habet, velle non potest, ut populus intereat potius, quam invasori se submittat: quare et vi obligationis rectoris tenetur juramentum fidelitatis non urgere. Quamprimum autem subditi ab imperante defendi possunt, jam obligantur ad eum redire; quia juri alteri*

¹ I Petr. II. — ² De Nat. bon. contra Manich.

*quæsito in perpetuum præjudicare nequeunt*¹. Et factum usurpationis de se nullum jus tribuit invasori, qui cum sit in mala fide non potest præscribendo sanare possessionem suam (R).

205. Q. 2. *Quid de Corpore juris civilis?*

R. Corpus Juris civilis est complexus omnium Legum, quam Justinianus imperator sæculo VI, opera præsertim Triboniani Jurisconsulti celeberrimi, in unum Corpus collegit et edidit pro imperii sui regimine.

Constat autem tomis duobus: primus continet a) *Institutiones*, seu *Elementa* Juris universi in quatuor libros distributa; b) *Leges collectas* ex præclarissimis veterum Jurisconsultorum scriptis, et hæc collectio appellatur *Digestum*, quasi nempe auctor in ordinem ibi *digesserit* universa, quæ pertinent ad Jus civile, et ad Jurisprudentiam universalem. A Græcis nuncupatur *Pandecta* (a græco *pan* omne, et *decho-mai* continere) quasi nempe omnia complectens, quæ Jurisprudentiam spectant. Secundus tomus continet alteram collectionem decisionum et legum, quas postea edidit ipse Imperator sub *Codicis* nomine. Codici accedunt *Constitutiones* recentiores, quas vocant *Authenticas*, et etiam *Novellas*; quia quasi de novo editæ sunt². — Hæc leges constituebant *jus romanum*, quod simul cum lege ecclesiastica efficiebat *jus commune*, ita nuncupatum, quia per tot sæcula obtinuit in orbe. Sed sæculo XVIII omnia fere regna suos condiderunt *Codices civiles*, atque pœnales ut innumus in Procœmio.

206. Quoad civiles porro leges tria notamus cum S. Alphonso no-

¹ Zellinger, *Jus naturæ publicum*, l. III.

² Institutiones sic citantur: *Inst. de mand. § 1 mandantis*, id est Institutiones sub titulo *de mandato* paragrapho primo incipiente *mandantis*. — *Pandectæ* sic: *L. VII, § 4 sed cum de pactis*, id est lege septima § quarto incipiente *sed cum* in digestis seu pandectis sub titulo *de pactis*. — *Codex* sic: *L. creditor, c. de usuris*, id est lege quæ incipit *creditor* in Codice, titulo *de usuris*. — *Authenticæ* seu *Novellæ* sic: *Nov. xxii, c. 1*, id est *Novella vigesima secunda*, cap. primo; vel etiam sic: *in Auth. de nuptiis col. iv, c. 1, Duo igitur*, id est in Authentico, titulo *de nuptiis* collatione quarta, capite primo incipiente *Duo igitur*. — Codici adjuncti sunt *libri feudorum* (qui jura militaria vocabantur) qui sic citantur: *lib. I, f., tit. vii, c. un.*, id est in libro primo feudorum titulo septimo, capite unico.

stro : 1. leges civiles expresse adprobatae a jure canonico, sine dubio obligant etiam in foro conscientiae : ita v. g. est lex Justiniani (*Novell. § per occasion.*) qua datur triennium ad experiendam conjugum impotentiam : quae adprobata fuit a Coelestino III (*C. Laudab. de frigid. et malefic.*) ; — 2. leges civiles a jure canonico correctae, non amplius obligant in conscientia ; doctrina enim ac regula morum tradenda a Christo data est Ecclesiae. Ita lex civilis (*L. Nuptiae 2, ff. de rit. nupt.*), qua invalidabatur matrimonium filii familias sine consensu parentum contractum correctae est in jure canonico (*C. Cum locum de spons. Licet, c. Tua de spons. duor.*) et nuper in Tridentino (*Sess. 24, c. 1, de R. sacr. matrim.*) ; — 3. leges civiles a canonico jure non reprobatae, videntur eo ipso tacite adprobari ; nam ibi sic dicitur : *Sancta Ecclesia legum saecularium non respuit famulatum quae aequitatis et justitiae vestigia imitantur*¹. Hinc Fagnanus, et Benedictus XIV cum communi docent judicem ecclesiasticum in quaestionibus, in quibus de jure canonico nihil reperitur decisum, debere se conformare juri civili².

Si res ita se habet, necesse est profecto, ut theologus moralista sufficientem juris civilis scientiam habeat ; nam ex eodem Benedicto XIV jus canonicum et civile ita se mutuo adjuvant, ut qui optime *primum nosse cupit, alterius scientiam sibi comparare debeat*. Quae necessitas maxime pro Confessariis et animarum Rectoribus facile patebit, si animadvertatur, innumeras in fidelibus occurrere factorum species, in quibus directione egent ad bene agendum etiam in rebus civilibus, in ipso foro conscientiae : uti si sermo sit de testamento faciendo, de legatis fundandis vel exequendis, de contractibus ineundis, etc. Unde leges civiles a Moralis Theologiae tractatoribus utiliter citantur (S).

CAPUT QUARTUM

DE LEGIS HUMANAE MATERIA ATQUE SUBJECTO

207. Q. 1. Quidnam constituit materiam legis humanae?

R. Omnes actus, qui possunt ab humana lege praecipii vel prohiberi ad publicum bonum, dicuntur constituere materiam

¹ C. *Super specula* de privil.

² *De Syn.*, l. IX, c. XIV. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 106.

legis humanae. Quod ut bene cognoscatur, oportet imprimis inquirere, quid ab humana lege possit, quid vero non possit juberi ac vetari. Atque illud praeter ceteris certum est a lege humana nihil juberi posse, quod sit contra legem naturalem et divinam positivam ; nam potestas humana est subordinata potestati ac voluntati Dei, et inferior derogare non potest auctoritati superioris. Hinc S. Thomas loquens de legibus humanis, quae sunt contra legem divinam, ait quod *tales leges nullo modo licet observare ; quia sicut dicitur Actorum IV : « Obedire oportet Deo magis quam hominibus »*.

208. Q. 2. An lex humana possit praescribere virtutum actus heroicos ?

NOTA. Virtutes ratione exercitii distinguuntur in communes et in heroicas. *Communes* sunt, quae ab hominibus exercentur secundum illam rationem, quam solent servare plerique eorum, qui virtutem profitentur. *Heroicae* vero illae sunt quae, habita ratione circumstantiarum, admirationem pariunt, arduitatem includunt, promptitudinem exigunt² : esset si puer rigorose jejunaret. Hoc posito :

R. Lex humana non potest praescribere virtutum actus heroicos ; nam lex humana debet accommodari communi hominum conditioni, et esse moraliter possibilis toti communitati vel majori saltem ejusdem parti, atqui exercere quoslibet virtutum actus etiam heroicos non est, nisi paucorum³. Pariter neque lex humana potest omnia omnino vitia vetare etiam levia in generali ; quia non est omnium, sed perfectorum, ideoque non nisi paucorum ea vitare : at lex debet accommodari toti vel saltem majori parti communitatis, quae certe perfectioni non studet. Unde concludimus : lex humana potest generatim illos *externos, licet occultos* virtutum actus

¹ 1, 2, q. 96, a. 4.

² V. Benedictus XIV, *De Canoniz. SS.*, l. III, c. xxxi.

³ Hoc non debet intelligi de legibus iis quae feruntur ex data hypothesi alicujus status peculiaris, in quem subditus se voluntarie conjecerit, quem propterea *hypotheticum* vocant, *adventitium*, sive *electivum*. Sic Ecclesia praecipit Monialibus perpetuam clausuram : Sic hominibus gravissimi criminis reis poenae item gravissimae possunt imponi ; ipsis enim liberum erat se subtrahere aliter operando.

præcipere, qui communi bono expediunt, et ordinariæ facultati communitatis sunt accommodati; cum hic totus sit legis finis. Item eos *externos*, licet occultos vitiorum actus prohibere, qui communi bono sunt noxii, et communiter declinari queunt.

Diximus 1. *externos*: lex enim humana versatur circa externam politiam ac gubernationem, quæ ut prospere cedat, satis est regulariter, ut exterius homines valeat regere ac cohibere; — 2. *licet occultos*, nam uti ait Angelicus, *omnes actus exteriores etiam occulti, licet per accidens non cadant sub iudicio, cadunt tamen sub lege*¹; lex enim non attendit quod fortuito evenit. Hinc sub excommunicatione latæ sententiæ est prohibita hæresis externa, etsi occulta.

209. Q. 5. *An lex humana possit præcipere, vel prohibere actus internos?*

NOTA. Actus internus præcipi potest et prohiberi: tum directe sive in se, uti Scholæ loquuntur; tum indirecte seu ratione actuum externorum, quibus ipse necessario coniungitur. Potest autem actio interna cum externa coniungi vel tanquam forma constituens actum ipsum externum: talis est consensus in matrimonio; vel tanquam causa effectum suum producens: talis est v. g. voluntas occidendi in homicidio voluntario. His præmissis:

R. Si sermo est de illis internis actibus, qui cum externis necessario coniunguntur, certum est legislatorem humanum præcipere et prohibere posse indirecte actus internos, quatenus nempe per se conjuncti sunt cum actibus ipsis externis vel tanquam forma, vel tanquam causa, vel tanquam conditio necessaria: uti est v. g. animi consensus in venditione, cordis contritio in Confessione. Sane si legislator humanus cogere potest ad actum externum legitimum et validum, v. g. ad validum contractum, ad validam Confessionem, cur item obligare non poterit ad ea, quæ cum validitate illa necessario conjuncta sunt, et quibus omissis, actio externa frustra præciperetur? Qui enim præcipere potest ut valide facias, potest

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 100, q. 5. — *Saggio elementare di diritto pubblico ecclesiastico*, etc.; t. I, p. III^a.

etiam præcipere ut voluntate facias; cum non aliter, quam voluntate tua illud valide factururus sis.

Si vero sermo est de iis internis actibus, qui cum externis necessario non coniunguntur, tunc quoad legislatorem civilem consentiunt omnes, eundem non posse præcipere, vel prohibere ullo modo in se actus internos. Quare? quia etiam sine his obtinet finem suum, qui est quies et tranquillitas Reipublicæ, quæ facile habetur, si actus externi qui præcepti sunt, bene fiant, et diligenter evitentur qui sunt prohibiti. Sic qui solvit tributum, etiamsi invitus, modo solvat, sufficit.

Diximus quoad legislatorem civilem, quia de Ecclesiastico disputant. Alii affirmant ipsum posse tales internos actus præcipere et prohibere; quia ipse tuetur bonum animarum et illimitatam a Christo accepti potestatem. Verum probabilius ac communius docent cum Benedicto XIV¹, ipsum quoque minime posse. Cum enim Ecclesia actus mere internos cognoscere non possit, neque judicialiter eorum potest urgere executionem, vel omissionem punire: ergo neque illos præcipere vel vetare; nam de ratione veræ societatis est, ut quos imperat actus, ipsa per se cognoscere valeat. Sic argumentatur Angelicus².

Unde quod homo debeat actus etiam mere internos ad salutem suam ponere, est de ordinatione Dei, non de potestate legislativa Ecclesiæ, quæ bonum quidem respicit animarum, sed mediante honestate actuum externorum³.

210. Q. 4. *An lex se extendat ad actus præteritos?*

R. negative: Lex non se extendit ad actus præteritos, neque ratione culpæ, cum non sit prævaricatio ubi non est lex: neque ratione veræ pænæ, cum hæc tantum lata sit in culpæ

¹ *De Sym.*, l. IX, c. iv. — ² 1, 2, q. 100, a. 9.

³ 1, 2, q. 100, a. 9. De hac questione fusius agit Castropalaus. Hic notanda: — 1. Confessarius, cum ipsum Christum ita propius repræsentet, et divinæ ejus potestatis in peccata delendo fiat particeps, ideo et actus mere internos injungere potest pœnitenti, uti internas aspirationes, etc., *Voit*; — 2. etsi consuetum non sit nec consultum, ut prælati sub peccato præcipiant suis religiosis actus internos; probabile tamen est fieri posse; quia verisimile est, quod aliqui religiosi ad id se obligare intendant, cum se quasi holocaustum Deo tradant. Busembaum. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 100; l. IV, n. 45.

vindictam: neque ratione rescissionis, nisi in aliquo casu a lege expresso. Unde vulgare est, quod *lex non respicit retro*.— Consonat Codex civilis¹; magna enim conturbatio esset, si actus per veterem legem gesti per novam sine causa prohibito mutarentur.

211. Q. 5. *Quodnam est subjectum legis humanæ?*

R. Omnes et solos subditos rationis usum habentes vi sua complectitur lex humana:

1. *Omnes subditos*: Hoc est contra quosdam, qui vel christianos vel justos excluderent; Apostolus neminem excludit, cum dicat: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*². Unde quando ait: *Lex justa non est posita*³, id solum innuit, justum non agere ex timore legis, sed ex legis amore. Imo vel ipsos legislatores lex obligat (nisi eorum deceat dignitatem), non quidem vi proprii mandati, sed vi legis naturalis, quæ jubet, ut ipsi æquitatis regulas custodiant, et bonum exemplum præbeant subditis (T).

2. *Solos subditos*: quia potestas legislativa in iis, ad quos se extendit, subjectionem importat; subjectio autem non datur, nisi in subditis. Hinc non baptizati tenentur quidem præceptis Evangelicis ubi primum sufficientem Evangelii notitiam adepti fuerint, quia subditi sunt Deo, qui legem Evangelicam omnibus gentibus indici præcepit⁴; sed non tenentur legibus Ecclesiasticis, quia Ecclesiæ minime subjiciuntur juxta illud Apostoli: *Quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare*⁵? Quapropter non peccaret qui, secluso scandalo et legis Ecclesiasticæ contemptu, carnes die vetito iisdem suppeditaret; quia nullius peccati ne materialis quidem causa esset.

3. *Rationis usum habentes*, et merito; lex enim non imponitur, nisi subditis, qui obedientiæ capaces sint atque directionis. Hinc perpetuo amentes ob defectum rationis non obligantur præceptis; quod *regulariter* tenet etiam de pueris ante septennium. Sed statim ac ipsum compleverint, iis adstringuntur: quod tenet etiam in dubio rationis adeptæ;

¹ Art. 41. — C. A. civ., § 100. — C. G. art. 2. — C. S. 2. — C. P. 7. — C. M. 5.

² Rom. XIII. — ³ I Tim. I.

⁴ Matth. XXIII, v. 19. — ⁵ I Cor. V.

nam tunc præsumptio stat pro rationis usu. Quædam tamen excipe, quorum materia non adhuc ipsis congruit, ut communio Paschalis ac jejuniæ.

Diximus *regulariter*; quæstio enim est, an ipsi teneantur legibus, si ante septennium usum rationis consequantur. Alii negant non improbabiler cum Angelico¹, quia hoc eveniret per accidens; lex autem non respicit, nisi quod communiter contingit². Alii multi cum Bosco, Salmanticensibus, Suarez, etc., valde probabiliter affirmant, quia per usum rationis homo jam fit subjectum capax; leges autem ordinariæ non septennium, sed discretionem notant. Et hoc congruens videtur; imo admittendum si agatur de præcepto annuæ confessionis; nam caput *Omnis* de discretionis usu loquitur³.

212. *Quid vero (inquies) de ebriis, et de iis qui delirant tantum ad tempus?* Hi legibus humanis obligantur; quia sunt in statu habitualis rationis usus, licet per accidens ad tempus aliquod impediti. Quare si (scandalo et legis contemptu seclusis) fas est carnes ad manducandum ministrare pueris et perpetuo amentibus, id agere erit prorsus illicitum cum ebriis, et ad datum temporis intervallum delirantibus. Ratio est quia *primi* sunt omnino exleges; non item *secundi*, qui sunt capaces rationis et directionis, solumque accidentaliter privantur.

Quid (addes) de excommunicatis, hæreticis et schismaticis? — Excommunicati utique Ecclesiæ legibus subduntur, quamvis de Ecclesia ejecti; secus ex malitia sua commodum reportarent. Hæretici vero, schismatici et quicumque alii baptizati, etsi non catholici, rigorose et per se ecclesiasticis legibus obligantur; quia quamvis sint rebelles, non cessant esse Ecclesiæ subditi. Neque juvat asserere illos esse membra a corpore Ecclesiæ abscissa; nam ita appellantur quoad communionem, non vero quoad characterem. — Attamen per accidens in praxi non videntur peccare in singulis casibus si has vel illas leges non servant; quia licet sint hæretici formales, et ideo graviter peccent per rebellionem generalem; nihilominus in particularibus peccare non

¹ 2, 2, q. 147, a. 4. — ² Ex L. *Nam ad ea ff. de Leg.*

³ V. Liguori, *H. Ap.*, tr. II, n. 37; *Op. Mor.*, l. I, n. 155; l. III, n. 270 et 1012. — Ferraris, *Biblioth. canonica*, etc., v° Lex, art. 5. Attamen omnes admittunt, pueros ante septennium non incurrere penas transgressoribus impositas, nisi id expresse declaretur.

putant. Ita Gury; hoc tamen ab aliis non admittitur (nisi illi versentur in ignorantia invincibili): secus neque per generalem rebellionem culpa tenerentur; quia neque in hac putant peccare.

213. Q. 6. *An Ecclesiastici legibus civilibus obligentur?*

R. affirmative: Clerici legibus civilibus obligantur, si de legibus agatur, quæ non adversantur immunitatibus illis, quas Tridentinum appellat *Dei ordinatione, et canonicis sanctionibus constitutas*. Omnes enim partes communitatis politicæ legibus politicis obligantur; atqui Clerici sunt partes communitatis politicæ. Hinc Apostolus sine ullo personarum discrimine inquit: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*¹. Dicit: *Omnis anima*, ait hic Chrysostomus; ergo *etsi Apostolus esses, etsi Evangelista, etsi Propheta, etsi quisvis alius; neque enim hæc subjectio subvertit pietatem*.

Imo præstat, ut Clerici obediendo aliis sint diligentiores: *Fidelitatis exemplum*, ait Bouvier, *præbeamus populis, et verbo ac opere reddamus quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo (U)*.

214. Q. 7. *An peregrini, advenæ et vagi teneantur legibus patriis?*

Nota. *Peregrinus* dicitur qui extra proprium territorium per aliquot dies, vel ad summum per minorem anni partem versatur animo ad sua redeundi, ut sunt viatores et mercatores excurrentes. *Advena* qui extra proprium territorium posuit domicilium suum vel quasi-domicilium. Porro communiter docent, quod ille statim domicilium acquirit, qui habitat alicubi animo perpetuo manendi: qui animus in foro externo præsumitur, si habitatio sit decennalis, vel si ibi domus sit ædificata aut major pars bonorum adsportata². Quasi-domicilium vero acquirit qui alicubi manet per majorem anni partem: tales sunt famuli, et scholastici³. *Advena* æquiparatur loci incolæ. *Vagus* denique est qui nullibi fixum

¹ Rom. XIII.

² V. Bulla, *Speculatores*. — V. Liguori, *Homo Apost.*, tr. XII, n. 40.

³ In civili jurisprudentia nulla fit mentio *quasi-domicilii*. De politico domicilio V. lex 17 dec. 1860; de civili Cod. civil. Pedemont., art. 66. — C. A. civ., § 28. — C. G., art. 102. — C. S. 107. — C. P. 14. — C. M. 51.

ac determinatum domicilium habet, sed de uno in alium se locum transfert. Hoc posito:

R. Si sermo est de præceptis, quæ personas immediate afficiunt et leges personales appellantur, certum est eas obligare peregrinos, advenas et vagos ubicumque, hoc ipso quod non eorum territorio sed eorum personis tenaciter hæreant. Hinc Sacerdos in sua diœcesi suspensus a muniis Sacerdotilibus, nequit nec in diœcesi aliena celebrare.

Si vero sermo est de illis legibus, quæ afficiunt loca, et dicuntur locales, tunc sententia communissima docet cum Lessio, Palao et Salmanticensibus, eos minime ligari, nisi *fictione juris*, uti loquuntur Scholastici, *in proprio territorio adhuc censeantur*. Ratio est, quia legislatoris jurisdictio ita est proprio territorio affixa, ut extra illud se extendere non possit⁴. Hinc qui moratur in loco ubi lex jejunii non est, potest licite comedere, quamvis in patria jejunium indictum sit. Quod valet etsi lex jejunii sit de jure communi, sed abrogata ubi nunc ipse commoratur; quisque enim potest se conformare loco, ubi est.

Diximus *nisi fictione juris in proprio territorio adhuc esse censeantur*. Sic v. g. si quis extra proprium territorium rem suam venderet in suo territorio extantem, servare teneretur ejusdem leges in tali venditione. Sic etiam beneficiatus, qui non residet, omissionem patrare censetur in proprio territorio, et penas ibidem latas contra non residentes incurrit. Ibi enim res consummari censetur ubi fieri debuisset: unde delinquens habetur uti moraliter præsens.

215. *Quid (dices) si peregrinus e proprio territorio ideo egrediatur, ut se a legis obligatione subducat?*

Alii contendunt cum Antoine, Collet, Concina, etc., peregrinum illum proprii adhuc territorii legibus teneri. Quare? quia: 1. leges eam semper habent adnexam conditionem, ut subditis sine causa non liceat earum effugere vim et obligationem; 2. ex juris adagio: *Nemini sua fraus debet patrocinari*; 3. Sacra Concilii Congregatio illegitimum declaravit

⁴ Constat etiam ex c. *Ut animarum, de Const.* in 6.

² V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 156; et *Homo Apost.*, tract. II, cap. iv, nn. 39 et 40.

matrimonium illius, qui solo animo illud clandestine contrahendi recessit e loco, ubi Tridentinum fuit promulgatum, et se contulit ubi promulgationem non habuit.

Alii tamen cum Azorio, Bonacina, Filliucio, Pakao, Salmanticensibus, Sanchez, etc., contra sentiunt. Sane peregrinus ille utitur jure suo; lex enim non prohibet exire e proprio territorio, sed prohibet tantum præcepta sua violari ab iis, qui sunt in territorio suo; ideoque non fraus et dolus, sed loci conditio peregrino illi favet: *Nullus videtur dolo facere, qui jure suo utitur*, clamat jus¹.

216. Quæres: *Qui discedit e proprio territorio ubi lex viget, teneturne ante discessum eam implere, si eo venturus est ubi illa non viget?*

Alii affirmant ipsum teneri, si eam implere commode possit; quia præceptum actu obligans actu impleri debet, si postea non potest. Sed alii negant, *nisi lex continuatim obliget*: unde non tenetur v. g. quis mane audire Missam die festo, si ante prandium venturus est in locum, ubi non adest illud Missam audiendi præceptum. Si enim domi mansisset, legis implementum differre poterat usque ad illud temporis punctum, quo discessit: cum autem pervenit ad alium locum, desinit obligari². Si tamen ibidem unum tantum esset Sacrum ac celebraretur ante illius discessum, teneretur illud audire; quia tunc tempore habili esset consummata obligatio. Licet

¹ Quod desumitur ex declaratione S. Congregationis, ad rem non facit, nam qui discedit a proprio territorio et se confert in locum, in quo Tridentinum non est promulgatum, eo animo præcise ut ibi matrimonium clandestine contrahat, vere agit in fraudem legis, id est Constitutionis Urbani VIII, qui decretum Congregationis id prohibentis, imo annullantis probavit. Quod non currit in casu nostro, cum nulla adsit lex, quæ id expresse prohibeat; quando igitur non sit facta prohibitio, jure nostro ut merito possumus. Et sane si res v. g. Taurini sit minoris taxata, quid prohibet, quominus me illuc conferam, ut rem illam minoris emam? nempe ex hæc præceptum est et lex, afficiens et locum et personam.

² Neque obest, quod prævidens impedimentum tenetur illud prævenire; quia tunc id habet locum, cum, manente vi præcepti, quis prævidet se ab illius observantia impeditum iri: non vero cum quis a præcepti obligatione futurus est liber. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 156. It. vid. Gousset, Gury, Voit, etc.

prima sententia non appareat probabilior, suaderi tamen poterit uti pia.

Diximus *nisi lex continuatim obliget*; si enim lex proprii territorii omnibus momentis urgeat, omnibus momentis implenda est. Sic si in tua Parœcia speciale jejunium indictum sit, non potes illud frangere, quandiu in ea manes. Nec excusat privilegium loci, quo venturus es; quia eo nondum venisti.

Saltem (dices) peregrini eruntne obligandi legibus loci, in quo morantur, ne dicantur sine lege vagari? Obligantur: — 1. cum agitur de talibus rerum circumstantiis, ut periculum scandali sit, si peregrinus a legis obligatione subduceretur; nam scriptum est: *Væ homini illi, per quem scandalum venit*¹; — 2. cum agitur de legibus juris communis, a quibus per privilegium peregrinus suo in territorio esset exemptus; nam per discessum privilegium prorsus amitteret, cum loco affixum sit. Hinc si tu mane sis in loco, ubi ex privilegio non jejunatur, potes ibidem vesci carnibus; sed cum pervenis in locum, ubi de jure communi viget jejunii lex, teneris jejunare. Quod videtur probabilius tenendum, etiamsi in loco privilegiato duplicem jam sumpsisses refectionem; quia redeundo in territorium legis communis, statim hac ligaris et juberis conformari aliis subditis jejunantibus²; — 3. cum agitur tam de contractibus, quia in iis quisque sortitur forum loci, ubi contrahit, ut confusio evitetur; quam de delictis, quia delinquens sortitur forum ubi deliquit: æquum est enim, ut scelera puniantur ubique.

Hisce casibus exceptis, disputant utrum peregrini tenean-

¹ Matth. xviii. An peregrinus teneatur ad legem particularem illius loci in quo casu moratur, si eadem lex particularis vigeat in patria, alii negant; quia nec tenetur legibus patriæ, quia abest; nec legibus loci particularibus quia peregrinus est. Sed alii affirmant, quia utrobique manet sub influxu illius legis; cum eadem lex vigeat in loco ubi degit.

² Qui legi communi jam in suo territorio satisfecerit, probabilius non iterum satisfacere tenetur adveniens in locum ubi idem præceptum serius urget. Sic Italus qui in patria jejunavit vigilia S. Petri, non tenetur item jejunare in Gallia ubi reperitur, quando fit jejunium ad sabbatum sequens ibidem translatum; quia non datur obligatio bis idem præceptum adimplendi: fiat tamen sine scandalo. Gury.

tur legibus loci in quo versantur. Affirmant multi satis probabiliter cum Antoine et Collet; aiunt enim: *Qui sentit commodum, sentire debet etiam incommodum*, uti fert adagium. Addunt illud Ambrosii: *Cum Romam venio, sabbato jejuno; cum Mediolani sum, non jejuno: sic ad quamcumque Ecclesiam veneris, ejus mores serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi*¹. — Alii sic distinguunt cum Suarez: si peregrinus illuc advenerit tamquam ad terminum itineris sui, tunc ipse tenebitur ad omnes leges illius loci, quia fit quasi subditus; si vero illac tantum pertransit, non tenetur ad præcepta positiva, cum hæc tantum obligent incolas, utpote permanentes; sed tenetur ad præcepta negativa, quæ cum obligent semper et pro semper, urgent etiam simpliciter transeuntes. — Tandem alii probabilius ac communius indistincte negant cum S. Antonino, Laymano, Sanchez, Toletó, etc., quia leges non obligant nisi subditos; atqui peregrini (quod valet etiam de vagis) non sunt subditi. Nam ex jure nemo subditur alterius potestati, nisi ratione vel delicti vel contractus vel domicilii, aut quasi-domicilii, vel ratione rei sitæ in territorio, vel demum ratione originis².

Ad textum vero D. Ambrosii respondent, S. Doctorem expresse loqui de lege communi ac scandalo vitando, cum addat: *Si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi*. Neque dicas tunc peregrinos et maxime vagos esse exleges; nam constringuntur legibus communibus: imo et particularibus, si adsit scandalum, vel si agatur de delicto aut contractibus, ex dictis.

CAPUT QUINTUM

DE LEGIS HUMANÆ VI ET OBLIGATIONE

217. Q. 1. *Utrum leges humanæ obligent in conscientia?*
R. Doctrina est hæreticorum ferme omnium legislatores humanos sive civiles sive ecclesiasticos nullam habere pote-

¹ Ep. CLXXXI. — ² C. ult., *De Foro comp.*

statem Christianorum conscientias per se obligandi, nisi forte illas definiendo et determinando circumstantias, in quibus obligat lex divina vel naturalis. Sed nos dicimus, leges humanas obligare per se in conscientia: imo hoc de fide est quoad leges ecclesiasticas a Tridentino ita definitum: *Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint, anathema sit*¹.

Prob. 1. Scripturis. Apostolus ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas, nisi a Deo. Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt... Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*². Ex quibus patet præceptum potestati ipsi obediendi a nemine unquam citra piaculum posse violari, nisi forte aliquid imperetur, quod Dei et Ecclesiæ legibus adversetur, ut verbis utamur, quibus Gloriosissimus Pontifex Pius IX Episcopus hortatur, ut debitam erga Potestates obedientiam ac subjectionem inculcare satagent³.

2. Sanctorum doctrina. S. Bernardus scribit: *Sive Deus sive homo Dei vicarius mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum; ubi tamen Deo contraria non præcipit homo*⁴. Et D. Thomas aperte tradit, quod leges humanæ, si justæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ⁵.

3. Ratione. Per Deum legum conditores justa decernunt,

¹ Sess. VII, can. 8, *De Bapt.* — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 106, q. 5.

² Rom. XIII. — Hinc patet quam sit absurdum eorum commentum, qui discrimen civilem inter et ecclesiasticam potestatem sic statuunt, ut una corporibus, altera animis duntaxat debeat imperare. Utique una curat res civiles ac temporalem hominum felicitatem; altera res sacras atque animarum salutem. Sed cum utraque toti homini sit data, totum hominem sub diversa ratione ligare omnino debet. — V. Diatr. *De Eccl. potestat.* Roma editam 1774. — Sed nullibi melius de finibus utriusque potestatis, quam in Bulla *Unam sanctam* Bonifacii VIII.

³ Encycl. *Qui pluribus*. — ⁴ L. IV, *De Consc.*, c. IX.

⁵ 1, 2, q. 96, a. 4.

id est vi legis æternæ; atqui lex æterna obligat in conscientia. Adde: potestas ferendi leges necessaria est *a priori*, uti aiunt, in qualibet societate ad bonum regimen; atqui ea esset prorsus inutilis, si leges non haberent vim per se obligandi etiam in conscientia. Subditi enim in hoc casu impune legem violarent, quotiescumque violatio illa posset occultari: quod frequentissime sane occurreret¹.

218. Q. 2. *An lex dubia obliget?*

R. Si post adhibitam sufficientem diligentiam ad veritatem inquirendam (librosvolvendo, doctos consulendo, vel aliud pro subjecta materia agendo), et præciso scandalo vel alio notabili inconvenienti, adhuc dubium est, an lex existat, non obligat.

Patet: 1. ex Scripturis: *Peccatum non cognovi, nisi per legem*, inquit Apostolus². Ergo Apostolus ad peccatum requirit legis cognitionem; at nulla cognitio, ubi lex ipsa est dubia; — 2. ex Patribus: unus sufficiat Nazianzænus, qui ait: *Si res dubia est, vincat humanitas et facilitas*³; — 3. ex jure canonico, ubi legimus: *Nisi de mandato Sedis Apostolicæ certus extiteris, exequi non cogaris quod mandatur*⁴. Item ex jure civili, ubi habetur: *In dubio nullus præsumitur obligatus*⁵; — 4. ex Scholarum consensu, quem ita exponit Angelicus: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*⁶; — 5. ex ratione; nam in dubio legis possidet libertas. Unde in dubio, *an* lex extendatur ad aliquid, vel *an* incæperit ejus obligatio, vel *an* sit jam promulgata, uno verbo *an* adsit lex aliquid vetans, lex

¹ Unde lex ad aliquid semper obligat in conscientia, nempe ad id, quod legislator intendit; secus esset consilium, non lex. Sic lex præceptiva obligat ad actum; prohibitiva ad actus omissionem; mere pœnalis ad pœnam acceptandam; copulative mixta ad utrumque; disjunctive mixta ad alterutrum. Nec requiritur ut superior id explicite indicet; nam eo ipso quo intendit uti legislativa potestate, sufficienter intendit obligare sub peccato propter essentialem connexionem usus potestatis a Deo derivatæ, et obligationis sub culpa. Vide supra ubi *de humanæ legis auctore*, num. 188 et 209.

² Rom. vii. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 91.

³ *Orat.* xxxix. — V. Supra tract. I ubi de nostro systemate, n. 101.

⁴ C. *Cum in jure* de off. et potest. jud. deleg.

Aut. quib. mod. § *natura*. — ⁶ *De Verit.*, q. 17, a. 5.

ipsa erit probanda; quia antecedenter libertatis nostræ certi sumus. Hinc merito aiebat Benedictus XIV: « On ne doit pas s'estimer certainement lié quand il n'y a pas une loi claire qui détermine les obligations¹. » Certo certius lex clara non est, quamdiu dubia est (V).

219. Q. 3. *An lex humana obliget cum gravi damno?*

R. *Ordinarie loquendo* lex humana non obligat cum gravi damno. Patet ex constanti Ecclesiæ praxi, per quam præceptum jejunandi, recitandi Horas, etc., non obligat cum gravi incommodo. Leges enim cum latæ sint pro omnibus generatim, debent esse possibles secundum ordinariam hominum capacitatem, cujusmodi non est lex præseferens magnam difficultatem. Hinc D. Antoninus habet: *Impossibile est quod vix possibile est, ut, puta nimiam habens difficultatem*². — Imo leges ipsæ divinæ pure positivæ cum hoc gravi incommodo minime obligant, uti patet ex Christo approbante factum Davidis, qui in necessitate gravi constitutus comederat panes Propositionis, quorum esus lege illa laicis erat prohibitus; ergo multo minus humanæ³. Hinc in jure infirmus declaratur immunis a lege jejunii; *cum non subjaceat legi necessitas*⁴.

Diximus *ordinarie loquendo*; sunt enim casus, in quibus lex humana cum quovis damno (ipsius etiam vitæ) potest obligare: — 1. quando id postulat bonum publicum, cui bonum privatum cedere debet. Sic miles excubias agens mori potius debet, quam silere, hoste adventante; — 2. quando legis violatio cederet in contemptum Dei, religionis, Ecclesiæ aut Ecclesiasticæ potestatis, vel etiam in proximi scandalum; hæc enim plus refert tueri, quam privatum bonum⁵. Sic Eleazarus legitur mori potius elegerisse, quam car-

¹ *Notificatione* xiii, nunc lxxx. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, nn. 69 et seq.; et n. 97 et seq.

² Grave, id est multum ponderabile esse debet incommodum ad hoc, ut lex humana non obliget; secus actum esset de omnibus fere legibus, de illis maxime, quæ ex sui natura incommodum et quidem non ita leve includunt, uti est vigens lex tributorum, jejunii, etc.

³ Matth. xii. — ⁴ Cap. ii, *De Obs. jejun.*

⁵ His tamen in casibus non lex humana vel divina pure positiva per se